

**Suuremahuliste täppisteaduste
valdkonna infrastruktuuride infopäev:
NAMUR+**

**10.01.2017, Dorpat,
Tartu**

Anne Kahru, KBFI juhtivteadur
TA uurija-professor

**Nanomaterjalide bioloogilised toimed:
KBFI nanotoksikoloogide ja Eesti
materjaliteadlaste koostöö**

Teekaardi infopäev, Tartu, 10.01.2017

- **I Sessioon**
- **10:00** – Infopäeva avamine (teadusprorektor Marco Kirm, TÜ)
- **10:10** – Ülevaade infrastruktuuri objektist "Nanomaterjalide tehnoloogiate ja uuringute keskus (NAMUR+)" (PhD Vambola Kisand, TÜ)
- **10:30** – Titan 200 - analüütiline, kõrglahutusega elektronmikroskoop (prof. Väino Sammelselg, TÜ)
- **10:40** – *Nanomaterjalide bioloogilised toimed: KBFI nanotoksikoloogide ja Eesti materjaliteadlaste koostöö* (PhD Anne Kahru, KBFI)
- **10:50** – *Nanostruktuursete materjalide valmistamise ja karakteriseerimise võimalustest TTÜ-s* (PhD Marit Kauk-Kuusik, TTÜ)
- **11:00** – *Eesti osalus neutronkiirgusallika European Spallation Source ehitamisse – värv uute uurimismeetoditeni* (akad. Enn Lust, ESSource II vastutav täitja, TÜ)
- **11:30** – *Näiteid neutronhajumismeetodite rakendamisest* – KBFI ja TÜ kogemus (PhD Dan Hüvonen, KBFI)

Teekaardi infopäev, Tartu, 10.01.2017

KBFI – direktor U. Nagel

Neli laborit:

- Keemilise Füüsika – D. Huvonen
- Kõrge Energia Füüsika – M. Raidal
- **Keskkonnatoksikoloogia (KTL) – A. Kahru**
- Bioenergeetika – T. Käämbre

**KBFI KTL (2015),
10 PhD kraadiga teadlast + 8 doktoranti,**

Teekaardi infopäev, Tartu, 10.01.2017

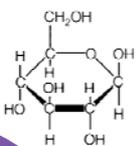

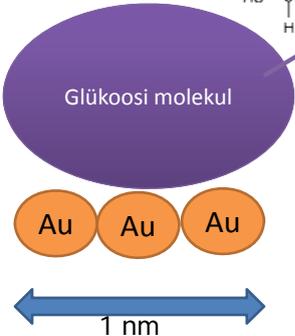

Nanoosakesed – 21. sajandi menukemikaalid

- Kemikaalid on kaasaegse elu ja progressi lahutamatu osa
- 21. sajandi nukemikaalid on **süntetilised nanoosakesed** – osakesed, mille vähemalt 1 mõõde on 1-100 nm

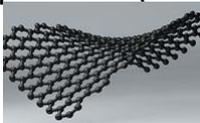

Teekaardi infopäev, Tartu, 10.01.2017

Sünteesilised nanoosakesed

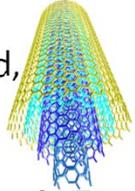
- Süsiniku-põhised (fullereenid, C-nanotorud, grafeen)

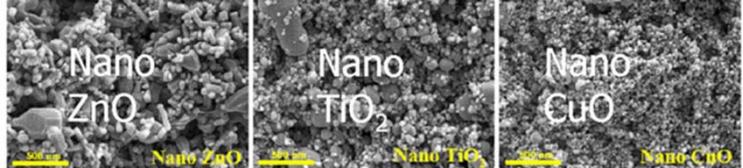
Grafeen – süsiniku aatomite monokiht

C60

C-NTs
- Metallipõhised (ZnO, TiO₂, CeO₂, CdSe jne)

Teekaardi infopäev, Tartu, 10.01.2017

Nanod teevad tugevaks ja puhtaks ja palju muud kasulikku

CNTd ja grafeen on terasest 100x tugevamad

Kaitsevad UV-kiirguse eest

Hokikepid, reketid, rattaraamid, tuulegeneraatorite labad (C-nanotorud)

Konditsioneer
Silver-nano filter
Samsung (n-Ag)

Pesumasin
Silver Wash tehnoloogia
Samsung (n-Ag)

Külmik
Silver-nano pinnakatted
Samsung (n-Ag)

nTiO₂

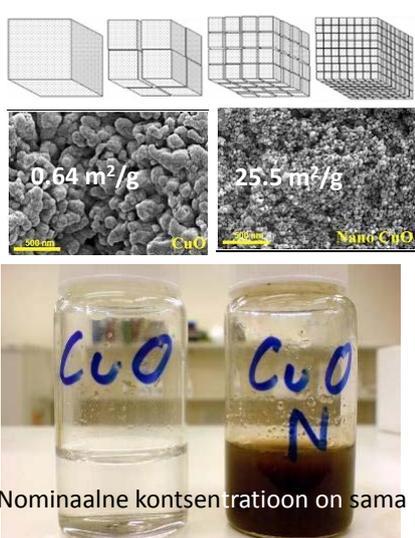
Valguse käes isepuhastuv klaas

nTiO₂

Teekaardi infopäev, Tartu, 10.01.2017

Nanoosakesed: uudsed omadused

0.64 m²/g
25.5 m²/g

Nominaalne kontsentratsioon on sama

Teekaardi infopäev, Tartu, 10.01.2017
7

- Suureneb eripind
- Rohkem aatomeid pealispinnal
- Pinna reaktiivsus suur
- Ilmnevad uudsed omadused
  - elektroonilised
  - optilised
  - keemilised

Omadus 1
Omadus 2
Omadus 3
Omadus 4
Omadus 5
Omadus 6

- Uudsed füüs.-keem. omadused?
- Suureneb biosaadavus?
- **Suureneb mürgisus?**

Nanomaterjalide (NM) iseloomustamine (füüsikalised-keemilised omadused)

- Primaarosakeste suurus ja kuju – TEM, ka SEM
- NM eripind – BET
- NM hüdrodünaamiline suurus – DLS
- NM lahustuvus (oluline metalliliste NM puhul → metallioonide poolt vahendatud mürgisus!)
- Reeglina ei saa ühtegi teadusartiklit tänapäeval avaldada, kui NM ei ole vähemalt nende parameetrite osas iseloomustatud.
- Sest alles siis saab aru, millega meil on au → milliseid võluomadusi (ja ka ohtlikke omadusi) võib sellelt NM oodata

Teekaardi infopäev, Tartu, 10.01.2017

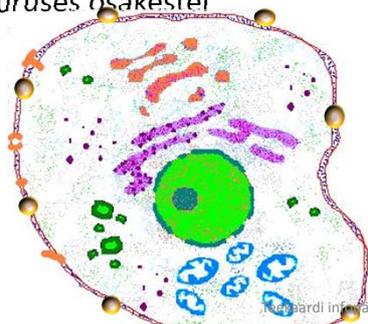
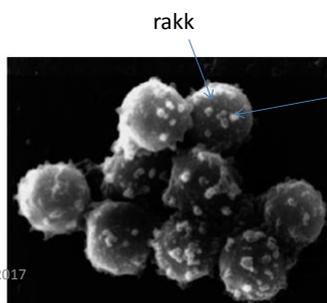

Erastuleneviku heaks

Nanotehnoloogia varjuküljed

Kas on üldse põhjust arvata, et nanoosakestel on elusorganismidele mingid kahjulikud mõjud?

Jah, sest need osakesed on nii väikesed, et sisenevad vabalt elusrakkudesse (kui just kõva rakukest ei sega – vetikad, bakterid) Lisaks on nanosuuruses metalli-põhistel osakestel suurenenud lahustuvus ja mitmed teised mõjud, mis ei esine sama materjali tavasuuruses osakestel

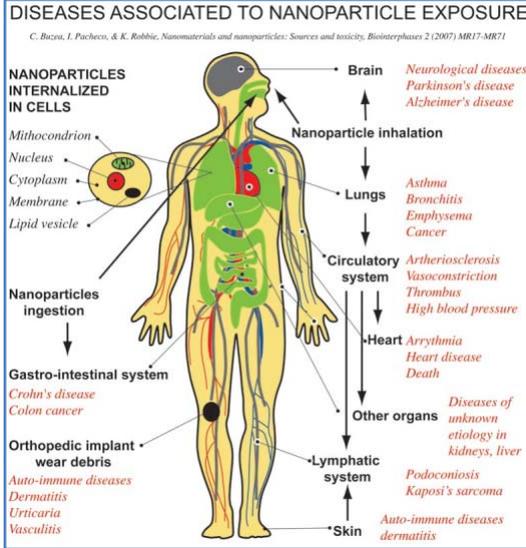
Teekaardi infopäev, Tartu, 10.01.2017

Erastuleneviku heaks

Nanoosakesed ja inimese terviseriskid?

DISEASES ASSOCIATED TO NANOPARTICLE EXPOSURE
C. Bizou, F. Pacheco, & K. Robbie, *Nanomaterials and nanoparticles: Sources and toxicity, Biointerphases 2 (2007) MR17-MR21*

NANOPARTICLES INTERNALIZED IN CELLS

- Mitochondrion
- Nucleus
- Cytoplasm
- Membrane
- Lipid vesicle

Nanoparticles ingestion

Gastro-intestinal system

- Crohn's disease
- Colon cancer

Orthopedic implant wear debris

- Auto-immune diseases
- Dermatitis
- Urticaria
- Vasculitis

Nanoparticle inhalation

Lungs

- Asthma
- Bronchitis
- Emphysema
- Cancer

Circulatory system

- Arteriosclerosis
- Vasoconstriction
- Thrombus
- High blood pressure

Heart

- Arrhythmia
- Heart disease
- Death

Other organs

- Diseases of unknown etiology in kidneys, liver

Lymphatic system

- Podoconiosis
- Kaposi's sarcoma

Skin

- Auto-immune diseases
- dermatitis

Peamised ohud siiski:

- Nanoosakesi tootvatele töölistele
- Looduskeskkonnale (läbi jäätmevoogude)

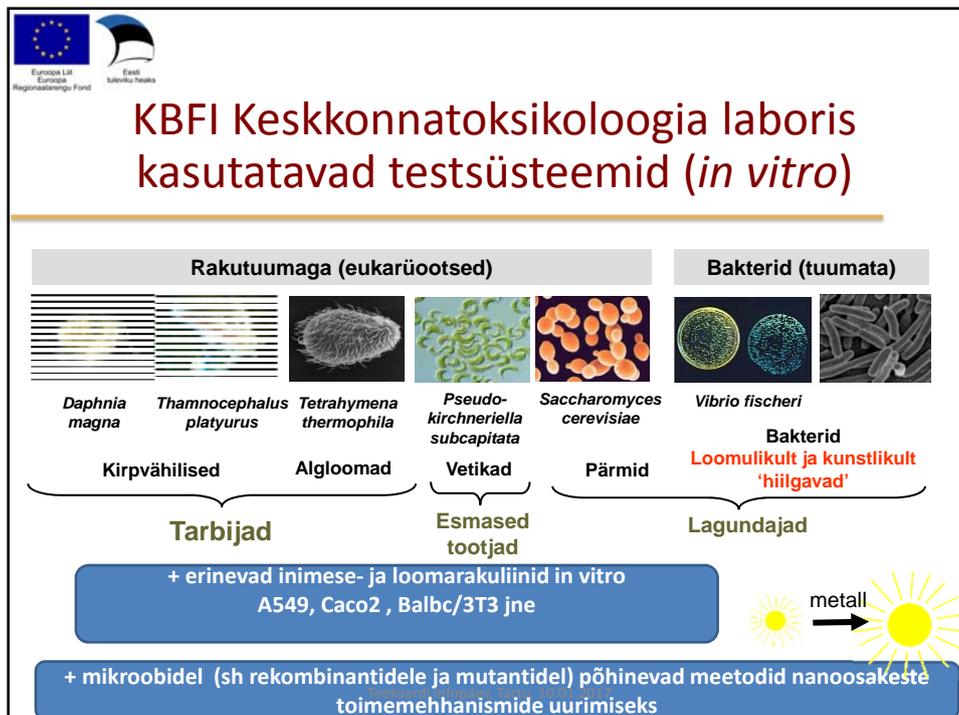
Teekaardi infopäev, Tartu, 10.01.2017

KBFI KTL nano-uuringud

SÜNTEETLISED NANOOSAKESED:

- Kas mürgised?
- Kellele kui mürgised?
- Miks mürgised?
- Kuidas kiiresti ja võimalikult odavalt mõlemaid omadusi kindlaks teha?

Teekaardi infopäev, Tartu, 10.01.2017

REACH REACH - Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals

REACH-i pea-eesmärk:
 ➤ Hinnata EL-s ringlevate kemikaalide ohtlikud mõjud inimestervisele ja keskkonnale aastaks **2018**

Toksikoloogia
 Testid hiirte, rottide, merisigade küülikutega

- REACHi 'toimikuid' on praeguseks <20 nanomaterjali kohta
 - TiO₂, ZnO ja CuO osas on palju nende toimikute andmeid pärit KBFI KTL teadusartiklitest

Teekaardi infopäev, Tartu, 10.01.2017

  Nanotehnoloogiad: vaade tulevikku

➤ Nanotehnoloogiad võimaldavad luua palju uusi laia kasutusala materjale ja seadmeid: meditsiin, biomaterjalid, elektroonika, energiatootmine

➤ Nagu iga teinegi UUS tehnoloogia, tulevad päevakorda mured tehnoloogia varjukülgedest (toksilisus, keskkonnamõjud, ülemaailmsed mõjud nt majandusele)

Teekaardi infopäev, Tartu, 10.01.2017

Euroopa Liit
 Euroopa
 Regioonidearengu Fond

Eesti
 Arengufond

Novaatorlust ei tohi torpedeerida,
 ent ohud peavad olema minimeeritud

Tervise ja keskkonnakaitse *versus* Nanotehnoloogiate panus ühiskonna arengusse

Nanotehnoloogiate jätkusuutlikkus

Teekaardi infopäev, Tartu, 10.01.2017

Euroopa Liit
 Euroopa
 Regioonidearengu Fond

Eesti
 Arengufond

Asbest - kunagine võlumaterjal

Süsinik-nanotorud omavad samasuguseid kahjulikke mõjusid kui asbestikiud!

Suzui et al. (2016) "Multiwalled carbon nanotubes intratracheally instilled in the **rat lung** induced development of **pleural malignant mesothelioma and lung tumors**"

Teekaardi infopäev, Tartu, 10.01.2017

Milliseid nanomaterjale oleme uurinud

Koostöös TÜga (A. Tamm)

- Ag
- Al₂O₃
- Au
- Co₃O₄
- CuO
- Fe₃O₄
- MgO

- Mn₃O₄
- Sb₂O₃
- SiO₂
- ZnO
- TiO₂
- WO₃
- Pd
- MWCNTs

- Ni
- Ni-TiO₂
- CuO-TiO₂

CeO ₂
Ce _{0,9} Gd _{0,1} O ₂
Gd _{0,97} CoO ₃
LaCoO ₃
LaFeO ₃
La ₂ NiO ₄
(La _{0,6} Sr _{0,4}) _{0,95} CoO ₃
(La _{0,5} Sr _{0,5}) _{0,99} MnO ₃
Ce _{0,8} Pr _{0,2} O ₂

Koostööpartnerid Eestis: keemikud, füüsikud bioloogid, geoloogid, materjaliteadlased

Tartu Ülikool

- Jaak Truu
- Vambola Kisand/Ergo Nõmmiste
- Uko Maran
- Tarmo Tamm/Kaido Tamm
- Tiina Alamäe
- Alvo Aabloo/Kaija Pohako
- Koit Herodes
- Aile Tamm/Kaupo Kukli

Tallinna Tehnikaülikool

- Nicolas Gathergood
- Lilian Järvekülg
- Erwan Rauwel
- Andres Öpik
- Marina Trapido
- Margus Lopp
- Rein Kuusik
- Tõnu Pihu
- Tarmo Soomere
- Urve Kallavus
- Lauri Kollo/Jakob Kübarsepp
- Signe Adamberg

Eesti Maaülikool

- Kalev Sepp
- Kaja Orupõld
- Arvo Tuvikene
- Rein Järvekülg

Teekaardi infopäev, Tartu, 10.01.2017

Näiteid KBFI ja TÜ, TTÜ ja TLÜ ühistöös sündinud ja valmisjärgus nanotoksikoloogilistest publikatsioonidest

-
 Joost, U., Juganson, K., Visnapuu, M., Mortimer, M., Kahru, A., Nõmmiste, E., Joost, U., Kisand, V., and Ivask, A. (2015) Photocatalytic antibacterial activity of **nano-TiO₂** (anatase)-based thin films: Effects on *Escherichia coli* cells and fatty acids, *Journal of Photochemistry and Photobiology B-Biology* 142, 178-185.
-
 Bondarenko, O.M., Ivask, A., Kahru, A., Vija, H., Titma, T., Visnapuu, M., Joost, U., Pudova, K., Adamberg, S., Visnapuu, T., and Alamäe, T. (2016) **Bacterial polysaccharide levan** as stabilizing, non-toxic and functional coating material for **microelement-nanoparticles**, *Carbohydrate Polymers* 136, 710-720.
-
 Titma, T., Shimmo, R., Siigur, J., and Kahru, A. (2016). Toxicity of **antimony, copper, cobalt, manganese, titanium and zinc oxide nanoparticles** for the alveolar and intestinal epithelial barrier cells in vitro, *Cytotechnology* 68, 2363-2377.
-
 Peep Uudeküll, Jekaterina Kozlova, Hugo Mändar, Joosep Link, Mariliis Sihtmäe, Sandra Suppi, Irina Blinova, Anne Kahru, Raivo Stern, Tanel Tätte, Kaupo Kukli, Aile Tamm "Atomic Layer Deposition of **Titanium Oxide** Films on As-Synthesized Magnetic **Ni Particles**: Magnetic and Safety Properties". *Journal of Magnetism and Magnetic Materials*. Accepted for publication.
-
 Jasper Adamson, Olesja M Bondarenko, Peep Uudeküll, Masahiko Tsujimoto, Anna Shugai, Anna-Liisa Kubo, Sven Telliskivi, Mait Nigul, Shinpei Yamamoto, Anne Kahru, Raivo Stern and Liis Seinberg. "Quasi-Cubic **Iron Core-Shell Nanoparticles** Functionalized to Obtain High-Performance MRI Contrast Agents" To be submitted
-
 Elise Joonas, Villem Aruoja, Kalle Olli, Guttorm Syvertsen-Wiig, Heiki Vija, Anne Kahru. Inhibition of algal growth by **doped rare earth oxide particles** and their constituent metals. To be submitted to *Sci Tot Env*

Teekaardi infopäev, Tartu, 10.01.2017

AITÄH KUULAMAST ja viljakat edasist koostööd!

Teekaardi infopäev, Tartu, 10.01.2017